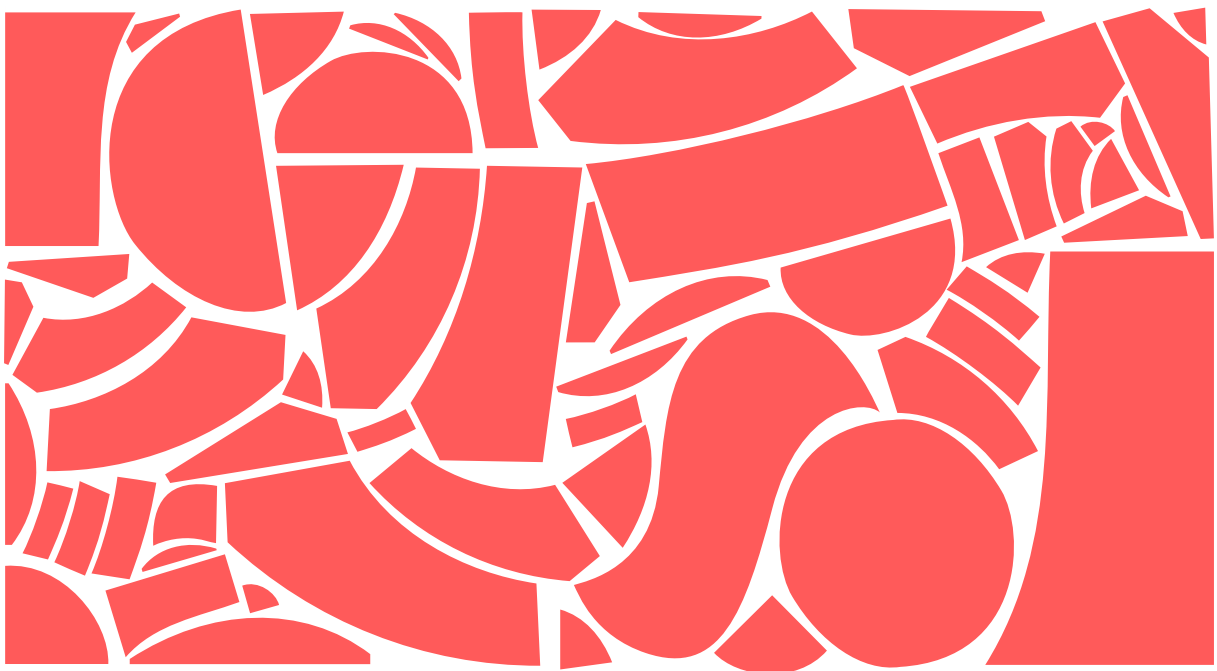

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

BARNOMBUD OCH SUPPORTED EDUCATION

- Erfarenheter från Västernorrland i
Arvsfondsprojektet PO Unga

Innehållsförteckning

1. Förord	3
2. Inledning	7
3. Berättelser från projektet	10
4. Utgångspunkter i arbetet	12
5. Metoden Supported Education – i barnfokus	14
6. Barnrättsstrateg och barnombud – i praktiken	19
7. De praktiska erfarenheterna	20
8. Lärdomar och framgångsfaktorer	20
9. Avslutning och framåt – en modell att bygga vidare på	21
10. Mallar och moduler	22
11. Referens- och rekommenderad litteratur	26

1. FÖRORD

Annika är legitimerad sjuksköterska (specialist i psykiatri), barnrättsstrateg och utbildad i psykiatrisk rehabilitering, Supported Education och systemisk familjeterapi. Hon är även ICF-coach och har läst förändringsledning. Annika har lång erfarenhet från barn- och ungdomspsykiatri och har under många år arbetat med rehabilitering mot arbete och studier.

"Behöver du som barn någon att prata med lyssnar jag. Min erfarenhet är att barn ofta hittar egna lösningar när de får möjlighet att uttrycka sig. I rollen som barnrättsstrateg utgår jag från frågan: Har barnets behov och önskningar tagits på allvar? Har skola, BUP eller socialtjänst lyssnat innan beslut fattats? Vid oklarheter gör jag en barnkonsekvensanalys för att säkerställa att barnets rättigheter har tillgodosetts."

Arbetsprocess - PO Unga, barnombud/barnrättsstrateg

Utifrån min kompetens som senior projektledare och specialistsjuksköterska i psykiatri i mer än 40 år (över 11 år specifikt inom BUP, ytterligare ett decennium med chefsansvar för rehabiliteringsinsatser och samordning i kommunal verksamhet samt mer än 30 år med fokus på stöd och rehabilitering för unga med Supported Education) kan jag, efter två av tre projektår och inför slutåret, konstatera följande:

Arbetet är komplext. Det kräver bred kompetens, lång erfarenhet, kunskap om samverkanskulturer och ett omfattande nätverk. Till projektgruppen har vi knutit juristkompetens, en kvalificerad referensgrupp och en expertgrupp bestående av barn och unga.

Vi bedriver i dag självständigt upplagd verksamhet i Västernorrland för att metodutveckla och bredda användningen av stödformen personligt ombud (PO) till målgruppen 12–17 år med psykisk ohälsa. Den nuvarande PO-förordningen omfattar endast vuxna. Under projektiden har vi utbildat oss i barnkonventionen; undertecknad har genomfört SKR:s barnrättsstrategutbildning hösten 2024. Våra barnombud kommer att gå utbildningen via SKR hösten 2025.

En spridningsbar metod har utvecklats och testas i Sundsvall och Region Västernorrland. Vi har etablerat verksamhet centralt i Sundsvall för att stödja unga som riskerar att halka efter i skolan. Fokus är förebyggande insatser och att främja egenmakt hos den unge, med vårdnadshavares medgivande.

Efterfrågan är hög på systemkompetens och arbetsrelationer gentemot kommuner och region, särskilt BUP, samt grund- och gymnasieskolor. I år finns projektanställda med rätt kompetens

och tillgång till RSMH:s juriststöd i frågor om barns rättigheter.

När vi aktivt ger barn inflytande, både organisatoriskt och i "mellanrummen" mellan verksamheter, uppstår verklig förändring. Barnens röster hörs, relationen till skolan stärks och delaktigheten ökar. När barn förstår betydelsen av sin röst, hur den kan användas för att påverka, ta ansvar och be om stöd, blir de en del av skolans gemensamma utveckling.

Nätverksbyggande är avgörande. Det kräver kunskap om vilka spets- och vardagskompetenser som unga behöver. Vi bokar möten med rektor, BUP, lärare, elevhälsa, socialtjänst och vårdnadshavare. Under år 1–2 har jag huvudsakligen utfört detta arbete själv eftersom det saknats lokal och regional nätverkskompetens på hög nivå. Behovsanalysen visar tydligt ett organisatoriskt mellanrum där unga riskerar att falla mellan stolarna. Under 2025 har vi utvecklat processen med skolorna: unga kan komma till oss med skriftliga instruktioner från ämneslärare, och vi stödjer dem att slutföra uppgifter i samråd med läraren. Arbetssättet uppskattas av skolan och vårdnadshavare och har förbättrat elevernas mående och motivation.

Mötet med föräldrar, unga, skolpersonal, BUP och socialtjänst kräver bred sakkompetens och förmåga att bygga förtroendefulla relationer runt barnet. Allt arbete utgår från barnkonventionen, som sedan 2020 är svensk lag. Detta behöver ofta förtydligas – för offentlig sektor, men också för barn och vårdnadshavare.

Vi undersöker alltid: Har barnets rättigheter tillgodosetts? Om inte, varför? Tillsammans med barnet gör vi en handlingsplan. Barnet formulerar vad hen vill ha stöd i, och vi arbetar för måloppfyllelse utifrån barnets plan. Vårdnadshavare behöver vara engagerade, men det är barnet som äger takt och riktning. Detta har varit en viktig framgångsfaktor.

Under hösten 2025 har vi främst arbetat i Sundsvalls kommun för närhet till elever och skolor, men vi har även verkat i andra kommuner med vårdnadshavares medgivande.

Vad har barnen kämpat med?

1. Heltidsfrånvaro från årskurs 7–9
2. Mobbning
3. Ofrivillig ensamhet
4. Pågående utredning för könsdysfori
5. Missbruk
6. Självskaumbeteende
7. Skyddad identitet, upprepade skolbyten, inga vänner, mobbning
8. För lågt meritvärde för önskat gymnasieprogram – alternativa val via SEd-coach
9. Ljudkänslighet och bristande struktur i skolan – stort anpassningsbehov
10. Självmordstankar
11. Ätstörningar
12. Social isolering i hemmet
13. F-varningar och hög frånvaro
14. BUP-utredningar förlagda på skoltid – leder till efterföljande skolsvårigheter
15. Vänd dygnsrytm – vaken nattetid, sover på förmiddagar, frånvaro

Allt handlar om delaktighet och lärande - det främjar psykisk hälsa

När vi startade Arvsfondsprojektet PO Unga (ADEL 195, 2022) bedömde vi att grundläggande kompetens för arbete med barn och unga samt socialpedagogisk utbildningsnivå, med nära handledning, skulle vara en tillräcklig bas för ombudsrollen även för barn. Det var för optimistiskt. Den problematik vi mött och kraven på att överbrygga organisatoriska mellanrum mellan skola, kommun och region visade att kravnivån måste höjas.

Under projektets tredje år (2025) har vi därför rekryterat medarbetare med särskilt relevant kompetens: specialpedagoger, speciallärare samt studie- och yrkesvägledare – med mognad och god självkänedom.

Projektet ska ses som ett innovativt sätt att bygga broar där unga befinner sig. Det är nyckeln för att förebygga avhopp, skapa hållbar samverkan kring barnet och öka förståelsen för vad barn behöver för att lyckas när psykisk ohälsa påverkar skolsituationen. Föräldrastöd är en förutsättning – resan görs tillsammans.

Sedan 2022 har barnets röst vägt tyngst, genom medgivande, egen plan och återkommande utvärderingar, och genom återkoppling från föräldrar, speciallärare, specialpedagoger och rektorer. Responsen visar ökad psykisk hälsa och förbättrade skolresultat.

Barns berättelser gör det tydligt att vuxna ofta hörs mer än barnen. Respekt mellan vuxna är viktig, men barnets röst måste respekteras i praktiken. Vi ser alltför ofta att vuxna fattar beslut om anpassningar utan att barnet medverkar i sin egen process. Med respekt och ansvar följer

skyldigheter. Barn har alltid rätt att göra sin röst hörd och bli lyssnade på – det betyder inte att barnet alltid får som det vill, lika lite som vi vuxna alltid får det på våra arbetsplatser.

I detta metodarbete hoppas vi skapa utrymme för ömsesidig respekt och tända gnistan till egenmakt hos barnen: att de faktiskt är med och styr sina liv. Att kunna se bakåt, framåt och hitta verktyg i nuet. Den här boken vill stödja just det. Vi ser den som ett samarbete med dig som läser. Alla kan göra något, men ingen kan göra allt. Boken är skriven för barn att läsa tillsammans med handledare/SEd-coach. Barnkonventionens artikel 3 ska vägleda: identifiera beslut som rör barn, direkt eller indirekt.

Ett medskick: Ta inte beslut som rör barn utan att involvera dem. Använd Supported Education med barnfokus, som i denna metodbok. Då ökar chanserna att fler barn lyckas i en inkluderande skola, med mindre lidande för barn och vårdnadshavare och större möjligheter att må bra och lyckas i livet. Ge aldrig upp.

Avslutningsvis: Stort tack till Allmänna arvsfonden för möjligheten att genom RSMH driva detta projekt.

2. INLEDNING

Arvsfondsprojektet PO Unga, med RSMH som projektägare och Personligt Ombud Skåne som samverkanspartner, har under perioden 2022-12-01 till 2025-11-30 bedrivit verksamhet i Skåne och Västernorrland. I Skåne har PO Skåne ansvarat för metodutvecklingen i nära anslutning till traditionell PO-verksamhet, medan arbetet i Västernorrland har utvecklats mot koncepten Barnombud (BO) och Barnrättsstrateg (BRS). Där har samarbetet varit nära med barn- och ungdomspsykiatri, skolor och sociala team med fokus på utsatta unga – exempelvis socialtjänstens fältassistenter – för att synliggöra verksamheten och nå barn och vårdnadshavare som själva önskar stöd.

Denna rapport och metodgenomgång beskriver arbetets utveckling i Västernorrland och det sätt man i dag arbetar med BO och BRS. Erfarenheterna från Skåne presenteras av PO Skåne.

Tre bärande delar i projektets metodutveckling är FN:s barnkonvention (BK), Supported Education (SEd) och metodiken kring Personligt Ombud (PO) i Sverige. Genom projektägaren RSMH har den mindre linjeorganisationen i Västernorrland kunnat ta stöd av centrala resurser som jurist och barnrättssakkunnig, samt experter inom kommunikation och informationsproduktion. Utan finansiering och förtroende från Allmänna arvsfonden hade det dock inte varit möjligt att nå så många unga eller samla in den värdefulla återkoppling som projektet fått från dem själva.

Centrala teman i vårt projekt:

- **Att stödja unga i att vidga sin kunskap om sin egen situation och de resurser som finns tillgängliga**
- **Att hjälpa dem att bottsna i sin vilja och våga göra egna informerade val.**

En viktig utgångspunkt har varit att de unga ska äga frågan om sina egna livsval – utan att vuxenvärlden försöker styra eller "tala dem till rätta". Samtidigt varierar förstås förutsättningar, utveckling och mognad hos målgruppen - unga mellan 12 och 17.

Egenmotiverade val, i linje med barnets egna drömmar och mål, och med stöd av relevant kunskap och överblick, har varit en nyckel till att många kunnat ta nästa steg när skolan eller framtidstron gått i baklås. Detta är också kärnan i Supported Education (SEd) och i RSMH:s värdegrund: rätten till egenmakt och autonomi i sina livsval, även för dem som lever med psykisk ohälsa eller svåra sociala omständigheter.

Supported Education (SEd) syftar till att stödja personer som vill förändra sin situation att välja, skaffa och genomföra utbildning eller ett yrkesinriktat program utifrån sina egna mål, oavsett psykisk ohälsa eller funktionsvariation. I grunden är SEd en psykiatrisk rehabiliteringsmetod. Den stora utmaningen för många yrkesverksamma och anhöriga är att ge utrymme för den unges egna val, trots att man vill deras bästa.

I skolan och i barns liv utanför den är delaktighet en avgörande förutsättning för utveckling och mognad. Som Szönyi och Söderqvist Dunkers (2018) beskriver kan delaktighet förstås som ett mångdimensionellt begrepp med minst sex aspekter: tillhörighet, tillgänglighet, samhandling, engagemang, erkännande och autonomi. Alla hänger samman och påverkar varandra. Frågan

om delaktighet behöver därför vara en del av dialogen med unga redan i den första fasen – Bedöma beredskap (Explore Readiness for Change) – inom Supported Education.

Att utveckla delaktighet är inte barnets ensamma ansvar, men alltför ofta blir det just barnet som får bära konsekvenserna när vuxenvärlden inte ser eller förstår. För ett framgångsrikt arbete utifrån barnkonventionen och Supported Education är det avgörande att bygga tillitsfulla relationer och en förtroendefull dialog på barnets villkor, så att barnet kan formulera sin egen vilja utifrån sina egna värderingar.

FN:s barnkonvention, som sedan 2020 är svensk lag, är central i allt arbete med unga. De fyra grundprinciperna – lika rättigheter och ickediskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) samt rätten att bli hörd och ha inflytande (artikel 12) – ska genomsyra alla beslut som rör barn.

Delaktighet handlar om barns rätt att uttrycka sina åsikter, bli lyssnade på och ha inflytande. Artikel 12 slår fast att barns åsikter ska beaktas i alla frågor som rör dem, med hänsyn till ålder och mognad. I skolans kontext innebär det bland annat:

Elevinflytande: möjlighet att påverka sin skolgång genom elevråd, klassråd eller andra forum.

Delaktighet i undervisningen: lärare ska uppmuntra elever att delta aktivt och påverka innehåll och arbetsformer.

Trygghet att uttrycka sig: skolan ska skapa en miljö där barn vågar uttrycka tankar och känslor utan rädsla för repressalier.

Delaktighet i beslut: när beslut fattas som påverkar elever ska deras synpunkter beaktas.

Artikel 28 garanterar barns rätt till utbildning. Den innebär bland annat:

- **Tillgång till kostnadsfri grundutbildning.**
- **Stöd till elever med svårigheter så att alla får möjlighet att lyckas.**
- **Aktivt arbete för att förhindra avhopp.**
- **Respektfulla disciplinära åtgärder.**

Barnkonventionen gäller även barn med funktionsnedsättningar. Artikel 2 betonar icke-diskriminering, artikel 23 rätten till ett värdigt liv med stöd, artikel 28 rätten till utbildning och artikel 29 utbildningens syfte – att utveckla barnets fulla potential och självständighet.

Tillsammans med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) understryker barnkonventionen vikten av inkludering. Barn med funktionsnedsättning ska så långt möjligt gå i ordinarie undervisning i den lokala skolan.

Trots att barnkonventionen är lag kvarstår stora utmaningar i hur rättigheterna förverkligas i praktiken, särskilt för barn med funktionsnedsättning. Rapportering visar att dessa barn ofta:

- får stöd för sent
- inte får beslutade åtgärder genomförda,
- hålls isolerade från andra elever,
- nekas stöd utan formell diagnos, eller
- felaktigt placeras i anpassad skola.

Att arbeta återhämtnings- och egenmaktstödjande är kärnan i metodiken Personligt Ombud (PO) i Sverige. Statsbidrag ges till PO-verksamheter, som är fristående från myndigheter, med syftet att stärka individens möjligheter att påverka sin livssituation, leva självständigt och ta del av samhällets vård och stöd på jämlika villkor. PO:s målgrupp är personer över 18 år med psykisk funktionsnedsättning och omfattande behov av samordnade insatser (SFS 2013:522).

Hur kan då FN:s barnkonvention, Supported Education och Personligt Ombud-metodiken förenas?

Genom att låta barnkonventionens principer utgöra värdegrunden, SEd-metodiken vara verktyget för förändring, och PO-rollen garantera oberoende och rättssäkerhet, skapas en modell där barnets röst får verklig kraft. De tre perspektiven förenas i uppdraget att stärka egenmakt, delaktighet och en hållbar återgång till skola och samhällsliv.

Delaktighetsmodellen

Delaktighetsmodellen har varit central i vårt arbete och utgår från förståelsen att en individs villkor för delaktighet alltid är kontextuella. Delaktighetsbegreppet omfattar sex aspekter

- tillhörighet, tillgänglighet, samhandling, erkännande, engagemang och autonomi

- som tillsammans belyser både individens egna upplevelser och det som kan observeras av andra.

Källa: Kristina Szönyi och Tove Söderqvist Dunkers (2018), Delaktighet – ett arbetssätt i skolan, Specialpedagogiska skolmyndigheten.

3. BERÄTTELSE FRÅN PROJEKTET

Barnens berättelser har varit vår kompass. De visar vad som händer när vuxna lyssnar – och när de inte gör det. Nedan följer några röster från barn och unga som deltagit i projektet.

Amanda beskriver sin skoltid:

"Jag blev ifrågasatt när jag lyckades för bra, och misstrodd när jag inte orkade. Jag hade önskat att någon frågat hur jag tänkte, istället för att bestämma vad de trodde."

Om vändpunkten:

"Den nya läraren såg mig, hörde mig och hjälpte mig att lyckas. Hon anpassade skiten ur nian och fick mig att få godkända betyg på en termin."

Återkommande tema i barnens berättelser är relationen till vuxna: att någon lyssnar,

FLICKA, 14 ÅR:

"Jag hade F i flera ämnen och orkade inte längre. Efter att jag fick stöd att berätta vad jag behövde, började jag förstå hur jag kunde säga ifrån. Nu har jag godkänt i alla ämnen och vet vilket program jag vill gå på gymnasiet."

Med en anpassad SEd-modell lärde hon sig uttrycka sina behov och rättigheter. Frånvaron minskade och relationen till skolan förbättrades.

FLICKA, 17 ÅR:

"Jag trodde jag skulle hoppa av, men jag fick hjälp att se vad som faktiskt gick att förändra. Nu går jag på möten själv och vågar ifrågasätta beslut som rör mig."

Hon gick från sju F-varningar till att klara sina studier och planera för studenten.

POJKE, 15 ÅR:

"Det kändes som att jag inte förstod något av matten. När jag fick förklarat för mig vad jag hade rätt till, fick jag äntligen hjälp. Jag klarade kursen och kom in på gymnasiet."

I detta fall fick vårdnadshavaren stöd att driva processen i skolan, och extra anpassningar kom på plats.

Föräldrarnas erfarenheter

Flera föräldrar beskriver svårigheter att navigera i ett system som inte alltid ser barnets behov.

EN MAMMA:

"Förstå att du som vuxen som arbetar med barn har en stor del i hur eleven lyckas eller inte. Att arbeta på ett sätt som gynnar barn med NPF gynnar alla elever."

OM DOTTERNS SKOLGÅNG:

"Tänk om vi hade mött förståelse istället för förakt. De vuxna som lyssnade och byggde relation – det var de som gjorde skillnaden."

Föräldrarna betonar vikten av samarbete mellan hem och skola, avlastning för vårdnadshavare och modet att be om hjälp i tid. **"Det är lättare att bygga starka barn än att laga trasiga vuxna."**

4. UTGÅNGSPUNKTER I ARBETET

Inför uppstarten av det här projektet såg vi barn som ville lyckas men inte fick rätt stöd. Skolor saknade rutiner för att följa upp anpassningar. Vårdnadshavare stod ofta ensamma i sin kamp. Därför tog vi fram en metod som kombinerar tre delar: barnrätt, barnombud och psykosocialt stöd. Barnet är delaktigt i sin plan, och vuxna ansvarar för att barnets röst hörs och får betydelse.

Många barn med psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller sociala svårigheter faller mellan stolarna. De hamnar i mellanrummen mellan kommun, region och skola.

Denna metodgenomgång och rapport bygger vidare på det arbete som redan görs i skolan och i samverkan kring unga som riskerar att inte fullfölja studier.

Vårt tillägg är ett konsekvent barnrättsperspektiv. Ett barnombud eller en barnrättsstrateg ser till att barnets röst blir tydlig i allt som rör barnet. Barnet ska bli lyssnat på, känna delaktighet och ha inflytande. Vi utgår från Supported Education (SEd) med särskilt barnfokus.

Barnkonventionen är svensk lag sedan 2020, men används inte alltid fullt ut. Med barnombud och barnrättsstrateger vill vi visa hur konventionen kan fungera i vardagen – i möten, i skolan och i planeringen runt barnet.

När vi skriver "barn" följer vi barnkonventionens definition: alla upp till 17 år. Vi markerar att barnets röst är avgörande. Vi bygger partnerskap med barnet, vårdnadshavare, skola och andra aktörer.

Våra SEd-coacher har kompetens i barnkonventionen/barnrättsstrategi och i Supported Education. Personalen har lång erfarenhet av arbete med barn och unga och en eller flera relevanta universitetsutbildningar.

Med "barnsyn" menar vi att barn involveras i frågor som påverkar dem. I projektet har vi haft ett "barnråd" (expertgrupp) för att ta in barns perspektiv.

Att tänka helhet betyder att se resurser som gemensamma – både pengar och personal. Vi ser barnet i sitt sammanhang: hem, skola, kamrater, fritid, socialtjänst och BUP.

Supported Education (SEd)

SEd har använts allt mer de senaste 16 åren. Det är varken en mirakellösning eller en enkel checklista. Metoden utvecklades vid Boston University och är en psykiatrisk rehabiliteringsmetod sedan 1979. RSMH har vidareutvecklat den i projekt som En gymnasieskola för alla, SECISO och SECISO 2.0 (uppmärksammat som "Best Practice" inom EU).

I detta projekt använder vi SEd med mer tydligt barnfokus. Rätt tillämpad hjälper metoden barn att göra informerade val, känna egenmakt och hopp och lyckas i skolan – på kort och lång sikt. Det är viktigt att verksamheter som möter målgruppen känner till metoden och hur den används.

Barnombudsmannens tre perspektiv

1

Barnets perspektiv: barnets egen bild av sitt liv. Den fångas när barnet själv berättar. Vuxna ansvarar för att den tas med i beslut.

2

Barnperspektiv: den vuxnes syn på barnet, präglad av egna erfarenheter, kunskap och samhällets normer.

3

Barnrättsperspektiv: att utgå från barnkonventionen i allt arbete och alla beslut som rör barn. Minst de fyra grundprinciperna ska beaktas.

Behålla utbildning

Utveckla färdigheter och resurser vidare. Behov kan ändras över tid. Använd samma verktyg som i Get-fasen. Om färdigheter inte räcker – se över stödresurser. Lista nödvändiga färdigheter (miljörelaterade, akademiska, känslomässiga, sociala och för självständighet). Kartläggning hjälper till att tydliggöra styrkor och utmaningar.

Barnkonventionen och funktionsnedsättning

Barnkonventionen gäller alla barn. Särskilt viktiga artiklar för barn med funktionsnedsättning är 2 (icke-diskriminering), 23 (rätt till ett värdigt liv med stöd), 28 (rätt till utbildning) och 29 (utbildningens syfte). Tillsammans med CRPD betonas inkludering i ordinarie undervisning.

I praktiken brister det ibland: stöd kommer för sent, beslutade åtgärder genomförs inte, barn isoleras, nekas stöd utan diagnos eller placeras fel. Det visar behovet av ett rättighetsbaserat arbetssätt och trohet mot SEd.

Personligt ombud och barnrätt

PO-verksamhet ska stärka individens möjlighet att påverka sin livssituation, leva mer självständigt och få jämlik tillgång till vård, stöd och service samt rättsligt stöd. PO riktar sig idag till personer från 18 år med psykiska funktionsnedsättningar och omfattande samordningsbehov (SFS 2013:522).

Att förena barnkonventionen, SEd och PO

Barnkonventionen ger värdegrunden, SEd ger verktygen och PO-rollen, i relevant del, står för oberoende och rättssäkerhet. Tillsammans skapas en modell där barnets röst får verklig kraft och där egenmakt, delaktighet och vägen tillbaka till skolan stärks.

5. METODEN SUPPORTED EDUCATION - I BARNFOKUS

Supported Education (SEd)

Supported Education (SEd) hjälper individen att kartlägga risker och se resurser. En person som fått stöd genom SEd och en SEd-coach ska själv bättre kunna:

- hantera risk- och friskfaktorer,
- arbeta med sin egen motivation,
- utveckla sin egen måldefinition,
- utifrån sin situation identifiera och mobilisera relevanta stöd och strategier för att praktiskt lyckas.

SEd kan användas för att förstärka stödet till elever som riskerar att inte påbörja eller fullfölja sina studier, både i grundskolan och gymnasiet. Metoden kan också användas av vuxna som behöver vidareutbildning eller kompetensutveckling för att få fotfäste eller fortsätta sin karriär på en föränderlig arbetsmarknad. Även om metoden har sitt ursprung inom psykiatrisk rehabilitering för personer med omfattande psykisk ohälsa har den visat sig användbar för fler grupper med olika typer av sociala och psykiska utmaningar.

SEd betyder ungefär "stöd i studier". Det är en psykiatrisk rehabiliteringsmetod som ger stöd till personer som har svårigheter i skolan och som vill lyckas med sina studier. Metoden skapades för personer med psykisk funktionsnedsättning, men kan även användas för andra som behöver extra stöd. Den handlar om att skapa motivation till förändring och att därefter stödja processen att välja, skaffa och behålla studier för att nå sina mål.

Erfarenheter från RSMH:s tidigare Arvsfondsprojekt Unga som resurs i arbetslivet visade att omkring hälften av alla studerande med psykiatriska svårigheter behövde mer stöd än det som normalt erbjuds i skolan (Skolan är nyckeln till framgång, 2017). Supported Education via RSMH är ett sådant stöd. Det ges individuellt, men kan också erbjudas i grupp. Stödet bygger på ett coachande förhållningssätt och ett partnerskap mellan den studerande och SEd-coachen. Arbetet omfattar både samtal och praktiska övningar – vissa görs gemensamt, andra som hemuppgifter mellan möten.

Stödet i SEd är inte tidsbegränsat utan lösningsfokuserat. Personen får stöd så länge hen önskar och har behov. Delaktighet i den egna processen är en förutsättning. Coachen skapar en förtroendefull relation byggd på lyhördhet och respekt för den studerandes önskemål. Hur ofta och var mötena sker varierar – i skolan, i hemmet eller på andra platser. Modellen omfattar fyra faser: förberedelser inför studier, välja studier, planera studier och genomföra studier. Vilken fas man börjar i beror på individens situation.

Metoden utvecklar idén om delaktighet till en process som främjar egenmakt, ansvar och engagemang för framtiden. I slutet av boken finns mallar och moduler för att arbeta metodtroget i praktiken.

Grundläggande utgångspunkter i SEd

- Unga med psykisk eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan öka sin funktionsnivå, lämna patient- eller klientrollen och ta nya roller.
- Stödet bör omfatta hjälp att utveckla färdigheter och tillgång till nödvändigt stöd.
- Coachen använder ett coachande förhållningssätt, lyssnar och hjälper deltagaren att dra lärdom av erfarenheter.
- Framgång och tillfredsställelse i rollövergångar – till exempel från patient till elev – bygger på att rollen och miljön passar individens önskemål.
- Deltagaren har kompetensen som krävs och får rätt stöd. Varje utbildningserfarenhet kan ge lärdomar som stärker självkännetiden kring styrkor, begränsningar och stödbehov.

Det grundläggande förhållningssättet i SEd

- **Samsyn och gemensamma värden:** Coachen och deltagaren är överens om ramarna för samarbetet – till exempel hur man kommunicerar, hanterar förhinder och följer upp mål.
- **Elevers mål i fokus:** Det är individens process. Coachen följer deltagarens önskemål och vägval.
- **Accepterande och icke-dömande syn:** Coachen respekterar deltagarens upplevelse och åsikter.
- **Ge tid:** Tid ges både till processen och till individens behov – för möten, stöd och reflektion.
- **Individens behov styr:** Stödet anpassas efter personens val, behov och förutsättningar.
- **Aktivt lyssnande och empati:** Coachen uppmärksammar både ord, kroppsspråk och beteenden.
- **Jämlik relation:** Coachen och deltagaren arbetar som jämlingar och påverkar relationen tillsammans.

Coachande förhållningssätt

Coachande förhållningssätt är kärnan i SEd, särskilt i arbete med barn och unga. Oavsett i vilken fas (Explore–Choose–Get–Keep; Bedöma beredskap–Välja–Skaffa–Behålla) den unge befinner sig, bör du som professionell använda ett coachande arbetssätt. Det säkerställer att den unge äger sin process och hittar sina egna svar och drivkrafter. Anpassa alltid språk och tempo efter barnets nivå.

Samtalsstruktur

- **Problem/önskat läge:** Hur upplever du din nuvarande situation och vad är ditt önskade läge?
- **Värde/konsekvenser:** Vad skulle förändras till det bättre om du når ditt mål?
- **Hinder:** Vilka hinder finns?
- **Resurser:** Vilka resurser kan du använda för att övervinna hindren?
- **Handlingsplan:** Vad behöver du göra konkret – vilka mål och delmål sätter du?
- **Uppgift:** Vad är ditt nästa steg?

- **Sammanfattning:** Coachen gör en kort sammanfattning av samtalet och vad som beslutats.

Kraftfulla frågor börjar ofta med hur, vad, vilken eller när. De är framtids- och målinriktade och leder till handling.

En SEd-coach behöver vara:

Tydlig i uppgifter och förväntningar	Hoppingivande	Genuint intresserad
Noggrann med uppföljning	Strukturerad	Ärlig Konsekvent
Tålmodig	En aktiv lyssnare	Reflekterande och självkännande
Flexibel	Lösningsfokuserad	Beredd att skapa och behålla nätverk
Icke-dömande	Modig	Noggrann med dokumentation
Empatisk	Respektfull inför olikheter	Likvärdig i bemötande
Mötande och närvarande	Stödjande och pålitlig	
	Positiv till målgruppen	

Antaganden i coaching

- Du kan inte misslyckas – bara göra misstag du lär dig av.
- För att förstå måste du göra – lärdomen finns i handlingen.
- Du har redan alla resurser du behöver, eller kan skapa dem.
- Du gör alltid ditt bästa utifrån dina förutsättningar.
- Du skapar din egen verklighet.

Form - Bedöma beredskap och motivation

Att bedöma beredskap och motivation till förändring (Explore-fasen i SEd) är svårt. Utan förtroende och dialog är det omöjligt. Fem faktorer påverkar beredskapen till förändring:

1. Behov av förändring
2. Engagemang för förändring
3. Medvetenhet om alternativ och omgivning
4. Självmedvetenhet
5. Stöd från andra och personlig närhet

Behovet av förändring kan handla om missnöje med den nuvarande situationen, förändrade förutsättningar eller yttre krav (till exempel från CSN eller familj). Engagemang handlar om att förändringen känns önskvärd, positiv och möjlig. Exempel på frågor du som coach kan ställa:

- Hur viktigt är det för dig att ändra dig själv eller din situation just nu?
- Vad skulle bli bättre om du gjorde det?
- Tror du att du kan förändra dig själv eller din situation?

- Vilket stöd eller motstånd tror du finns?

Medvetenhet om alternativ och omgivning handlar om kunskap om olika utbildningsmöjligheter, platser och människor. Självmedvetenhet rör den unges kännedom om sina intressen, värderingar och lärtilar. Det kräver dialog – inte antaganden.

När det gäller inställningen till förändring bör man komma ihåg att:

- En förändring kan önskas på grund av missnöje eller yttre press.
- Känsloerna kan vara ambivalenta.
- Den unge kan tvivla på nödvändighet, förmåga, fördelar eller stöd.

Om motivation, hopp eller självförtroende saknas används verktyget Utveckla beredskap. Det hjälper individen att återfå självförtroende och drivkraft. Två metoder används:

1. Utveckla insikter
2. Utveckla stöd

Utveckla insikter

- Självet: utforska värderingar, intressen, styrkor och erfarenheter.
- Omgivningen: utforska stödjande miljöer.
- Supported Education: lyft fram positiva erfarenheter och mål.
- Service och stödinsatser: synliggör befintliga resurser.

Utveckla stöd

Görs när det nuvarande stödet inte räcker. Målet är att skapa ett trovärdigt och tillgängligt nätverk av stödpersoner som individen litar på.

För att utveckla beredskap används ofta en enkel undersökningsplan: vad som ska undersökas, hur, av vem och när. Bedömningen av beredskap är avgörande – utan den riskerar man att behöva backa i processen. Motivation är en förutsättning för att kunna välja, skaffa och behålla utbildning.

Välja utbildningsmål

Att välja utbildningsmål handlar om att beslutet ska bygga på individens värderingar, färdigheter, ekonomi och mål. Det hjälper personen att förstå konsekvenser av olika val och vad varje utbildningsmiljö innebär.

Fasen handlar om att identifiera:

- Personliga kriterier
- Alternativa utbildningsmiljöer

För att välja krävs att man först klargör sina kriterier (t.ex. genom att analysera tidigare erfaren-

heter, framtida önskemål eller värderingar), och därefter undersöker olika alternativ. Den unge bör vara aktiv i detta – det är hens läroprocess.

- Sammanfattningsvis:
- Specificera alternativa miljöer
- Undersök dem
- Beskriv dem miljömässigt

Efter att alternativen utvärderats, vägs de mot personliga kriterier och synpunkter från viktiga personer i elevens omgivning. Detta leder till ett informerat val av mål.

Sätta mål och delmål

När utbildningen är vald ska målet tydliggöras. Ett mål visar riktning och hjälper till att fokusera energi. Målet ska vara elevens eget – inte komma från familj, skola eller vårdpersonal.

Delmål kan sättas genom "målstegen". Man kan börja nerifrån ("vad är första steget mot målet?") eller uppifrån ("vad är sista steget innan målet nås?").

Skaffa utbildning (Get-fasen)

I denna fas genomförs en resurs- och färdighetsbedömning. Den visar både vad eleven redan kan och vad som behöver utvecklas för att lyckas och trivas i utbildningen. Framgång betyder att kunna delta fullt ut och nå sina mål. Tillfredsställelse handlar om att trivas i miljön.

När färdigheterna är kartlagda görs en resursbedömning – vilket stöd behövs för att klara utbildningen?

Behålla utbildning (Keep-fasen)

Här fortsätter utvecklingen av färdigheter och resurser. Behov kan förändras under studiernas gång. Det centrala i SEd är att studenten äger sin process och lär av den. Coachen stödjer utvecklingen av nödvändiga färdigheter tills eleven kan hantera dem självständigt.

Om det visar sig att färdigheter inte räcker till, identifieras istället nya stödresurser.

Färdighetsinventering

Att lista nödvändiga färdigheter är en individuell process. Den beror på den valda utbildningsmiljön. Genom integrering i studiemiljön kan studenten förstå vilka färdigheter som behövs och vilka hinder som finns.

Färdigheterna kan delas in i:

- Miljörelaterade färdigheter
- Akademiska färdigheter
- Känslomässiga färdigheter
- Sociala färdigheter
- Självständighetsfärdigheter

En annan metod är att kartlägga styrkor och utmaningar genom en individuell kartläggning.

6. BARNRÄTTSSTRATEG OCH BARNOMBUD - I PRAKTIKEN

Vår modell vilar på tre pelare: barnets rättigheter, delaktighet och stöd till förändring.

Barnombudets uppgift är att skapa förtroende, hjälpa barnet att förstå sina rättigheter och formulera sina behov. Barnrättsstrategen arbetar på systemnivå – med skolor, rektorer och socialtjänst – för att säkerställa att barnrättsperspektivet integreras i beslut och strukturer. När dessa två funktioner samverkar uppstår en helhet där barnet inte längre blir ett ärende utan en delaktig aktör.

Vi har arbetat med frågor som:

- Har barnet fått sina rättigheter tillgodosedda?
- Får barnet uttrycka sin mening och blir den respekterad?
- Finns anpassningar som gör att barnet kan lyckas i skolan?
- Hur kan nätverket kring barnet arbeta gemensamt?

Arbetet inleds ofta med samtal där barnet själv beskriver vad som är svårt och vad som behövs för att kunna gå till skolan eller klara uppgifter. Tillsammans med vårdnadshavare och skolpersonal tar vi därefter fram handlingsplaner med tydliga mål.

7. DE PRAKTISKA ERFARENHETERNA

Allt arbete i projektet utgår från barnkonventionens fyra grundprinciper:

1. **alla barn är lika mycket värda,**
2. **barnets bästa ska komma i främsta rummet,**
3. **barn har rätt till liv, utveckling och hälsa,**
4. **barn har rätt att uttrycka sin mening och bli lyssnade på.**

I praktiken prövas varje beslut som rör barnet mot barnets bästa. Vi använder barnchecklistor och barnkonsekvensanalyser som stöd i möten och utbildningar. När skolor arbetar med dessa verktyg blir det enklare att beakta barnets röst och agera rättssäkert.

Vardagsarbetet – från kartläggning till förändring

Vi möter ofta barn med lång frånvaro eller bristande förtroende för vuxna. För att kunna stötta krävs tid, tålamod och struktur.

Arbetet börjar med en kartläggning av barnets förmågor, färdigheter och resurser. Tillsammans identifierar vi vad som fungerar, vad som behöver stärkas och vilka personer i nätverket som kan bidra.

Exempel på frågor:

- **Vad fungerar bra i skolan?**
- **Vad vill du kunna?**
- **Vilka hjälper dig just nu?**
- **Vad oroar inför skolan?**

Utifrån barnets beskrivning tar vi fram en beredskapsprofil och en prioriteringslista som underlag för samtal med skolan. Därefter görs en handlingsplan som barnet är delaktigt i. BO/SEd-coach håller ihop helheten mellan barn, hem och skola.

8. LÄRDOMAR OCH FRAMGÅNGSFAKTORER

Tre års arbete ger tydliga insikter:

- Barnrätt är ett vardagligt förhållningssätt – inte enbart teori.
- Delaktighet kräver tid – barn behöver stöd att förstå sina rättigheter.

- Relationer är grunden – förtroende skapas genom respekt och lyssnande.
- Samverkan är avgörande – ingen aktör klarar uppdraget ensam.
- Föräldrastöd är centralt – hela familjen påverkas av skolgången.

Vi ser att barn som får stöd enligt modellen oftare återvänder till skolan, får stärkt självkänsla och orkar delta i undervisningen.

9. AVSLUTNING OCH FRAMÅT - EN MODELL ATT BYGGA VIDARE PÅ

Arbetet som barnrättsstrateger och barnombud visar att strukturer går att förändra när aktörer vågar samarbeta. Supported Education med barnfokus kan implementeras brett i kommuner och regioner som vill arbeta rättighetsbaserat.

Vår förhoppning är att materialet inspirerar fler att börja där det gör mest skillnad – i samtalet med barnet.

”När barn förstår att deras röst har betydelse växer de. Och när vuxna vågar lyssna förändras världen omkring dem.”

Tack till alla barn, vårdnadshavare, lärare, rektorer och samarbetspartners som medverkat.

Tack till Allmänna arvsfonden för möjligheten att utveckla och sprida denna metod.

RSMH, Projektgruppen för PO Unga / Barnrättsstrateg och Barnombud 2025

10. MALLAR OCH MODULER

Som en del av projektet har ett omfattande praktiskt material tagits fram – omkring femtio sidor med mallar och moduler som används av SEd-coacher i det direkta arbetet med barnen. Syftet är att ge ett konkret stöd för att omsätta metoden i vardagen och skapa en gemensam struktur som samtidigt kan anpassas till varje barns unika behov och förutsättningar.

Materialet bygger på Supported Education och är särskilt anpassat för barn och unga. Det utgår från barnkonventionen och vilar på principerna om barns rättigheter, delaktighet och inkludering. Mallarna hjälper coachen att, tillsammans med barnet, kartlägga hinder, identifiera styrkor, utforska förmågor och resurser samt bedöma beredskap för förändring.

Tanken är att dessa verktyg ska fungera både som stöd i enskilda samtal och som underlag för gemensam planering mellan barnet, vårdnadshavare och berörda verksamheter. På följande sidor presenteras exempel på några av de mallar som tagits fram inom projektet.

Beredskapsprofil

Barn: _____

SEdCoach: _____

Datum: _____

5				
4				
3				
2				
1				
Nivå/Beredskapsfaktorer	Hur medveten är du om dig själv.	Hur medveten är jag om det stöd jag behöver.	Vill jag ha förändring?	Har jag ett engagemang till förändring?

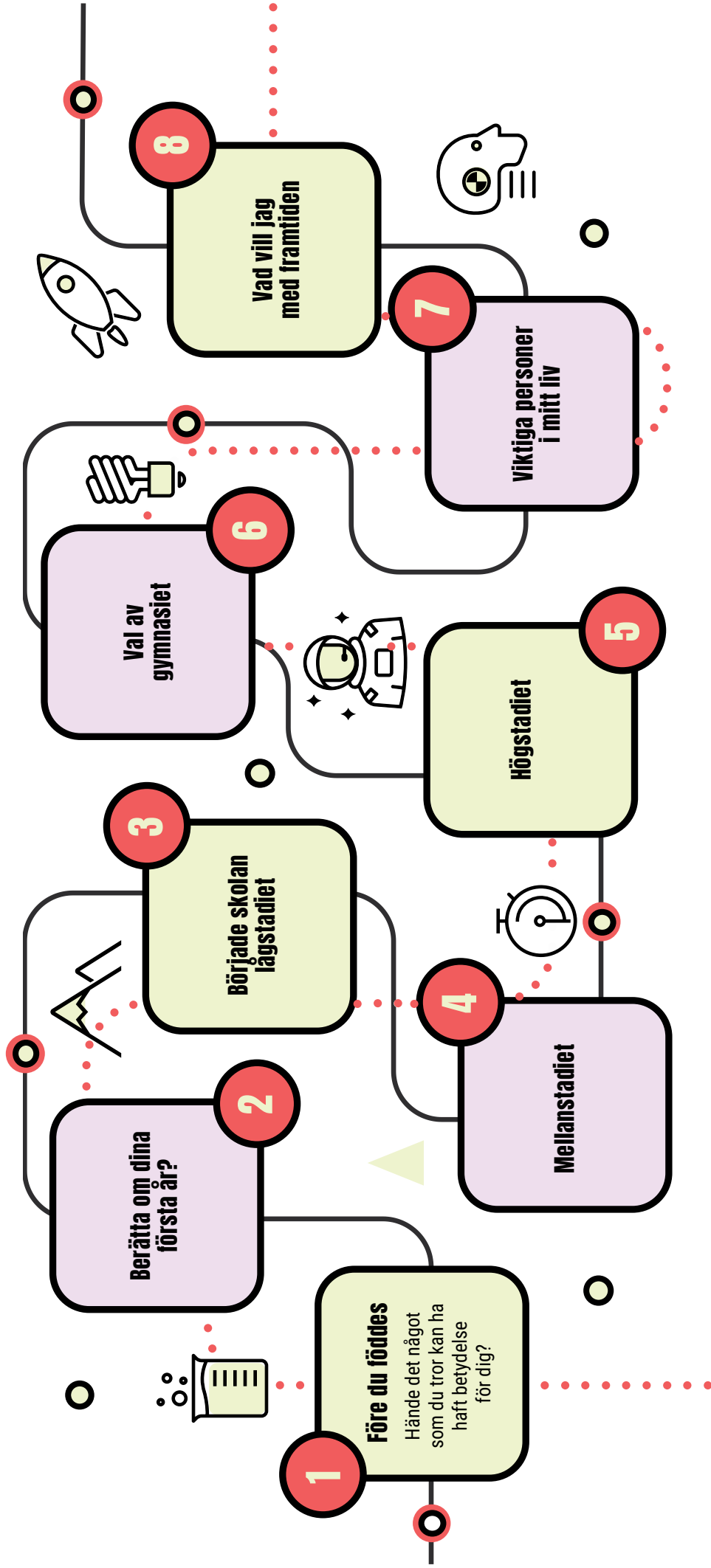
Analys till beredskapsprofil. Om engagemang inte finns, vad behöver barnet då för stöd?

Vad är det som kommer att ske? - hur ska du uppnå framgång och glädje med hälsan i behåll

Tillsammans med en SEdCoach ska du i nästa kapitel få utforska dina förmågor och färdigheter. Därefter ska du få utforska vilka resurser du har för att tillsammans med SEdCoach bygga en plan. Detta för att du ska kunna uppleva en lyckad skolgång med en känsla av framgång och tillfredsställelse. Bilden visar hur färdigheter, förmågor och resurser kan skräddarsys för just dig.

MIN ROADMAP

11. REFERENS- OCH REKOMMENDERAD LITTERATUR

FN:s barnkonvention

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter – Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-foren-ta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197/

Proposition (2009/10:232) – Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige
<https://www.regeringen.se/contentassets/a9e1307541b64a6395d8691c8cf36fae/strategi-for-att-starka-barnets-rattigheter-i-sverige-prop.-200910232>

Adami, R. (2025). Childism, Intersectionality and the Rights of the Child – The Myth of a Happy Childhood.

Archard, D. (2015). Children: Rights and Childhood (3rd ed.). Routledge.

Barnombudsmannen (2025). Ni måste hinna före – Barns och ungas berättelser om att vara frihetsberövad.
<https://www.barnombudsmannen.se/stallningstaganden/publikationer/>

Lindkvist, L. (2022). Barnets mänskliga rättigheter – en introduktion. Studentlitteratur.

Mårtensson, F. m.fl. (2021). Utveckling av lekotoper för barns naturmöten. Sveriges lantbruksuniversitet.

Barnrättskommittén (2013). Allmän kommentar nr 17 – Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31).

Regeringskansliet (2019). Vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen. Ds 2019:23.

SOU 2023:40. Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.
https://www.regeringen.se/contentassets/4ebbe056919a49a2bc51109778c7ef8b/sou-2023_40.pdf

Statens kulturråd (2023). Flernivåsamverkan främjar barnets bästa.

Sveriges Kommuner och Regioner (2013). Barnkonsekvensanalys – stödmaterial till fördjupad bedömning av barnets bästa.

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/barnkonsekvensanalys.71317.html>

Barnombudsmannen. Metoder och verktyg. <https://provningbarnetsbasta.barnombudsmannen.se>

Barnombudsmannen. Barnrättsresan. <https://barnrattsresan.barnombudsmannen.se>

Barnrättsspelet. Barnrättsspelet. <https://www.barnrattsspelet.se>

UNICEF Sverige (2025). Barn är också människor och har rätt till rättigheter precis som vuxna.
<https://unicef.se/barnkonventionen/nya-lagforslag-strider-mot-barns-rattigheter>

Supported Education (SEd) – med rötter i psykiatrisk rehabilitering och Supported Employment

Hofstra, J. & Korevaar, L. (2016). Supported Education Toolkit – Tools and Guidelines for Organizations and Professionals Working with Students with Psychiatric Disabilities. Hanze University of Applied Sciences.
<https://www.supportededucation.eu/wp-content/uploads/2016/12/SEd-Svenska.pdf>

Thibaudeau, E. m.fl. (2024). Assessing the fidelity of supported education programs for first-episode psychosis. Early Intervention in Psychiatry, 2024(1–8).

Anthony, W., Cohen, M., Farkas, M. & Gagne, C. (2007). Psykiatrisk rehabilitering. Halland: Psykiatrin i Halland.

Antonovsky, A. (1991). Hälsans mysterium. Natur & Kultur.

Bengs, A.K., Borg, G. & Liljeholm, U. (2013). Studieinriktad rehabilitering – Supported Education ur tre perspektiv. FoU Södertörn.

Liljeholm, U. m.fl. (2021). The journey to my student identity – A Grounded theory study on supported education for young adults with mental health problems.

Lövgren, V. F. m.fl. (2020). Supported Education in a Swedish Context: Opportunities and Challenges for Developing Career-Oriented Support for Young Adults with Mental Health Problems.

Pratt, C. W. m.fl. (2014). Psychiatric rehabilitation. Academic Press.

Unger, K. V. m.fl. (1991). A supported education program for young adults with long-term mental illness. Psychiatric Services, 42(8), 838–842.

Wolf, J. & DiPietro, S. (1992). From patient to student: Supported education programs in southwest Connecticut. Psychosocial Rehabilitation Journal, 15, 61–67.

Personligt ombud

SFS 2013:522. Förordning om statsbidrag till kommuner som bedriver verksamhet med personligt ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2013522-om-statsbidrag-till-kommuner_sfs-2013-522/

Socialstyrelsen (2025). Lägesrapport om verksamhet med personligt ombud, bidragsår 2024.

<https://statsbidrag.socialstyrelsen.se/globalassets/dokument/redovisning/statsbidrag-personligt-ombud-lagesrapport-2024.pdf>

Socialstyrelsen (2009). Ett nytt yrke tar form – Personligt Ombud.

<https://www.socialstyrelsen.se/publikationer/ett-nytt-yrke-tar-form--personligt-ombud-po-2009-126-41/>

YPOS (2025). Personligt Ombud. <https://personligtombud.se/>

Davidson, L. (2005). Recovery, self management and the expert patient. Journal of Mental Health, 14(1), 25–35.

Lundin, L. & Mellgren, Z. (2012). Psykiska funktionshinder – stöd och hjälp vid kognitiva funktionsnedsättningar. Studentlitteratur.

Delaktighet och lärande – generellt och i specialpedagogisk kontext

Allensworth, E. M., & Easton, J. Q. (2007). The On-Track Indicator as a Predictor of High School Graduation.

Balfanz, R., & Byrnes, V. (2012). The Importance of Being in School. Johns Hopkins University.

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin. Låga skolbetyg – tydlig riskmarkör för psykisk ohälsa.

<https://www.folkhalsoguiden.se/>

Kearney, C. A. (2008). School absenteeism and school refusal behavior in youth. Clinical Psychology Review, 28(3), 451–471.

Skoglund, L. (2025). Så funkar din tonårshjärna. Talkmap Förlag.

Skolverket (2025). Var femte elev i grundskolan känner sig otrygg i skolan.

<https://www.skolverket.se/>

Frick, M. m.fl. (2023). Elever med adhd och autism – psykologiska och pedagogiska perspektiv. Liber.

Szönyi, K. & Söderqvist Dunkers, T. (2018). Delaktighet – ett arbetssätt i skolan. SPSM.
<https://webbutiken.spsm.se/delaktighet-ett-arbetssatt-i-skolan/>

8.5 Samhällsekonomiska vinster av fullföljd utbildning

Hultkrantz, L., Karpaty, P., & Vimefall, E. (2017). Education-earnings linkage for assessing societal benefits of interventions for children and youth in Sweden. *Psychosocial Intervention*, 26(3), 171–179.

Hultkrantz, L. m.fl. (2021). Det samhällsekonomiska värdet av gymnasiebehörighet. *Ekonomisk Debatt*, 49(5), 29–36.

Nilsson, I., Wadeskog, A., Hök, L., & Sanandaji, N. (2014). Utanförskapets pris – en bok om förebyggande sociala investeringar. Studentlitteratur.

Sveriges Kommuner och Landsting (2015). Utbildning – nyckeln till arbete. Stockholm.